

Н.В. СТАТІВКА, Ж.О. БОЙКО

РОЛЬ ДЕРЖАВИ У РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ДЛЯ ПОКРАЩЕННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ

У статті досліджено роль держави у розвитку сільської соціальної інфраструктури для покращення якості життя населення. Визначено засоби впливу держави на розвиток сільської соціальної інфраструктури в Україні: фінансова підтримка; створення програм і стратегій; забезпечення доступу до якісної освіти; забезпечення фінансової підтримки для лікарень та медичних закладів; розвиток та удосконалення транспортної і комунікаційної інфраструктури; встановлення стандартів якості для сільської соціальної інфраструктури.

Ключові слова: державне регулювання, інфраструктура, сільська соціальна інфраструктура, якість життя населення, сільське населення, управління соціальною інфраструктурою.

N. V. STATIVKA, Z. O. BOYKO

THE ROLE OF THE STATE IN THE DEVELOPMENT OF SOCIAL INFRASTRUCTURE TO IMPROVE THE QUALITY OF LIFE OF THE RURAL POPULATION

The article examines the role of the state in the development of rural social infrastructure to improve the quality of life of the population. The means of state influence on the development of rural social infrastructure in Ukraine are determined: financial support; creation of programs and strategies; ensuring access to quality education; providing financial support for hospitals and medical institutions; development and improvement of transport and communication infrastructure; setting quality standards for rural social infrastructure.

Key words: state regulation, infrastructure, rural social infrastructure, quality of life of the population, rural population, social infrastructure management.

Постановка проблеми. Сільська інфраструктура, що включає освіту, охорону здоров'я, транспорт, житлово-комунальні послуги, культуру та дозвілля, відіграє ключову роль у забезпеченні якості життя сільського населення. Якість життя, в свою чергу, визначається рівнем доступу до цих послуг.

Держава відіграє важливу роль у забезпеченні та розвитку соціальної інфраструктури в сільській місцевості, через прийняття законів та нормативних акти, субсидій та грантів на розвиток сільської інфраструктури, прямих інвестицій в будівництво та ремонт шкіл, лікарень, доріг, мостів, житлових будинків, культурних центрів та інших об'єктів соціальної інфраструктури. Однак незважаючи на зусилля держави, соціальна інфраструктура в сільській місцевості України все ще залишається недостатньо розвинутою. Найгострішою проблемою є повномасштабна військова агресія Росії, що призвела до значних руйнувань у сільській місцевості, а також до зменшення доходів сільського населення, що посилює дію таких факторів як нестача фінансування, низька щільність населення в сільській місцевості ускладнює та відтік молоді з сільської місцевості призводить до зменшення попиту на послуги та ускладнює їх надання.

Незважаючи на ці труднощі, держава має вжити заходів для покращення якості життя сільського населення. Це необхідно для того, щоб люди, які живуть у сільській місцевості, мали такі ж можливості, як і люди, які живуть у містах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку соціальної інфраструктури та підвищення якості життя сільського населення

досліджуються в роботах як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, серед них: Андрусин Н.І. [1], Біль М. [2], Гукалова І.В. [3], Клуб А.І. [4], Павлов О.І. [5], Палійчук Є.С. [5], Третяк В.П. [6], Никифорова В.Г. [7], Черенько Л.М., [9] Полякова С.В. [9] та ін. Ідеї та положення, викладені у працях даних авторів, послужили основою для подальшого розвитку соціальної інфраструктури. Однак, незважаючи на численні дослідження вони мають загальнонауковий зміст і характеризуються більш описовим характером.

Метою статті є дослідження впливу держави на розвиток соціальної інфраструктури спрямованої на підвищення якості життя сільського населення та надання пропозицій з його удосконалення.

Виклад основного матеріалу. Розвиток соціальної інфраструктури в сільській місцевості є важливим фактором забезпечення якості життя сільського населення. Держава відіграє ключову роль у цьому процесі.

Проголошення України соціальною державою свідчить про спрямованість влади на підвищення добробуту та якості життя громадян, приділяючи особливу увагу вирішенню демографічних, освітніх та медичних проблем.

Держава може використовувати різні засоби для впливу на якість життя сільського населення серед них фінансова підтримка; створення інфраструктури; підтримка сільського господарства; розвиток освіти та охорони здоров'я; створення робочих місць [1].

Якість життя сільського населення є важливою для загального розвитку країни. Сільське населення

становить значну частину населення України, і його добробут є важливим для економічного зростання та соціальної стабільності. Якісне життя сільського населення включає в себе: доступ до якісного житла, інфраструктури, освіти та охорони здоров'я; можливість отримання гідного доходу; доступ до культурних та соціальних благ; можливість брати участь у прийнятті рішень, що стосуються життя громади [3, с. 19].

Аналіз досягнення задовільного рівня та рівня життя населення проводиться як на державному, так і на громадському рівні. Проте ми вважаємо, що поняття «рівень» і «якість» життя не є синонімами. Якість життя залежить від обставин людського існування, таких як якість їжі (без ГМО та консервантів) і питної води, а також від стану повітря (без забруднення). Люди часто пов'язують високу якість життя з досягненням особистого добробуту якомога повніше, мінімізуючи споживання. Основними факторами, які сприяють об'єктивній оцінці якості життя, є житлові умови, розвиток освіти, доступ до медичної допомоги та соціального забезпечення.

Для оцінки рівня життя служать такі кількісні показники, як валовий національний продукт на душу населення, середня заробітна плата, наявність житла, витрати на охорону здоров'я та освіту [9, с. 28]. Однак важливо зазначити, що поняття рівня життя обмежене за обсягом і може бути виміряно лише кількісними показниками. З іншого боку, визначення якості життя є більш складним завданням, яке не можна аналізувати виключно через соціально-економічні фактори. Це потребує перевірки суб'єктивних критеріїв, у тому числі оцінки умов життя самими громадянами. Такі фактори, як якість навколишнього середовища, задоволення духовних потреб, соціальна адаптація в суспільстві, та інші відіграють вирішальну роль в оцінці загальної якості життя.

Відповідно до нашої точки зору, якість життя населення слід сприймати як багатогранну структуру, яка охоплює соціально-економічний статус конкретного регіону. Ця основа сприяє цілісному розвитку характеру та потенціалу особистості, що базується на вищому стандарті освіти, охорони здоров'я та культурного збагачення. Це також охоплює комфортні та безпечні умови життя, справедливі умови праці та заробітну плату, підвищення особистого добробуту, а також громадську та соціальну стабільність.

Одним з вагомих факторів підвищення якості життя сільського населення є розвиток соціальної інфраструктури.

Розвиток соціальної інфраструктури села залежить від різноманітних факторів і має свої особливості. Моделі розселення сільських громад відіграють значну роль у формуванні соціальної інфраструктури цих територій. Отже, розміщення та зростання об'єктів соціальної інфраструктури визначаються цими схемами розселення. У великих сільських населених пунктах заклади соціальної інфраструктури більш поширені та розосереджені. І навпаки, у менших населених пунктах часто відсутні

навіть найнеобхідніші об'єкти соціальної інфраструктури. Визнаючи це, В. П. Третяк пропонує класифікувати поселення за рівнем забезпеченості соціальною інфраструктурою. Ця класифікація включає такі категорії, як: позбавлені об'єктів соціальної інфраструктури, володіють окремими об'єктами, мають комплекс об'єктів, функціонують як місцеві сервісні центри та виконують функції регіональних сервісних центрів з більш широким спектром послуг для задоволення потреб населення [8, с. 51]. Крім того, такі міста, як Київ, Харків, Львів, Одеса та інші, відомі своєю здатністю надавати унікальні спеціалізовані послуги.

Функціонування об'єктів соціальної інфраструктури села потребує значно вищих витрат порівняно з міською територією через такі чинники, як густина сільського населення, стан дорожньої мережі, розміри сільських населених пунктів із відповідним населенням. Отже, ефективність цих об'єктів соціальної інфраструктури стає складним питанням, що часто робить їх нездатними до належного функціонування.

Унікальність сільськогосподарського виробництва має значний вплив на соціальну інфраструктуру. Робота в сільському господарстві є нерегулярною та сезонною, що безпосередньо впливає на коливання попиту на послуги соціальної інфраструктури. Саме в період мінімальних сільськогосподарських робіт спостерігається найбільший попит на ці послуги [2]. Крім того, певні об'єкти соціальної інфраструктури задовольняють потреби сільських громад, допомагаючи в особистих і побутових справах, наприклад, приймальні та заготівельні пункти, а також спеціалізовані структури для управління селянськими подвір'ями та реалізації їхньої продукції. Крім того, важливо враховувати, що сільська місцевість має обмежений попит на духовні послуги через часові обмеження, з якими стикаються сільські жителі при веденні особистого господарства.

Соціальна інфраструктура села демонструє нижчий рівень безпеки для населення порівняно з міською територією. Крім того, спостерігається нестача виробничих фондів та установ для їх підтримки, а також нижча якість матеріально-технічних ресурсів. Кадрове забезпечення села також значно гірше порівняно з аналогічними закладами в містах [4]. Як наслідок, у сільській місцевості спостерігається більша частка старих та аварійних будівель, а також нижчий рівень оснащеності та освіченості персоналу соціальної сфери. Як наслідок, соціальна інфраструктура сільської місцевості неспроможна надавати якісні послуги, що негативно впливає на загальну якість життя та утримання висококваліфікованих спеціалістів у селі.

У науковій літературі переконливо стверджується, що більш високі темпи економічного зростання в певній географічній зоні ведуть до більших можливостей для інвестування в соціальну інфраструктуру [6, с. 67]. Зрештою, ці інвестиції приносять віддачу через підвищення продуктивності праці, залучення працівників і загальну фінансову

стабільність підприємства. Крім того, добре розвинена соціальна інфраструктура, як правило, сприяє створенню згуртованих трудових колективів, зменшує плинність кадрів, підвищує привабливість і статус сільськогосподарської праці та пом'якшує міграцію сільського населення.

Неналежний стан соціальної інфраструктури, безсумнівно, є причиною погіршення демографічної ситуації, зокрема, підвищення смертності, зниження народжуваності, міграції населення із сільської місцевості та, зокрема, виїзду молоді у розквіті працездатних років [5, с. 19]. Крім того, соціальна інфраструктура має значний вплив на віковий склад сільського населення. Вона відіграє вирішальну роль у задоволенні різноманітних потреб сільського населення, включаючи підвищення культурних та освітніх стандартів, надання різноманітних можливостей відпочинку та задоволення духовних потреб.

Засоби впливу держави на розвиток сільської соціальної інфраструктури в Україні можуть бути різноманітні і охоплювати різні сфери. Нижче наведено деякі ключові аспекти, які держава може використовувати для підтримки розвитку сільської соціальної інфраструктури:

1. Прийняття законів, які стимулюють розвиток сільської соціальної інфраструктури: закони про податкові пільги для підприємств, які інвестують у розвиток сільських територій; закони про земельні реформи, які полегшують доступ до землі для фермерів та інших підприємців [7, С. 196]. Вдосконалення законодавства про місцеве самоврядування: розширення повноважень місцевих громад у питаннях розвитку соціальної інфраструктури; збільшення фінансової автономії місцевих громад.

2. Фінансова підтримка включає в себе надання субсидій і грантів для будівництва та реконструкції соціальних об'єктів в сільських населених пунктах, таких як школи, лікарні, культурні центри тощо [10, с. 36]. Забезпечення доступу до кредитів для селянських господарств та малих підприємств, які працюють у сфері соціальної інфраструктури.

3. Розробка і реалізація державних програм та стратегій, спрямованих на підтримку розвитку сільської соціальної інфраструктури. Програми підтримки малого та середнього бізнесу, які створюють робочі місця та стимулюють економічний розвиток сільських територій. Визначення пріоритетних напрямків розвитку інфраструктури і створення планів для їх втілення.

4. Залучення коштів міжнародних організацій для фінансування проектів розвитку сільської соціальної інфраструктури: Світовий банк; Європейський Союз; ПРООН [9, с. 21]. Вивчення кращих практик розвитку сільської соціальної інфраструктури в інших країнах. Впровадження цих практик в Україні.

5. Інформаційна та методична підтримка: надання інформації про можливості отримання державної підтримки; створення веб-сайтів та інформаційних центрів; проведення семінарів та тренінгів для місцевих громад; надання методичної

допомоги у розробці проектів розвитку сільської соціальної інфраструктури; консультування з боку фахівців.

6. Розвиток та удосконалення транспортної і комунікаційної інфраструктури для полегшення доступу до сільських районів. Будівництво та модернізація соціальних об'єктів, таких як бібліотеки, спортивні майданчики та інші громадські простори.

7. Встановлення стандартів якості для соціальної інфраструктури в сільських районах. Здійснення контролю та регулювання для забезпечення ефективного використання ресурсів та підтримки сталого розвитку.

Ці заходи можуть бути частиною комплексної стратегії для покращення життя населення в сільських районах та створення сприятливого середовища для їхнього розвитку.

Висновки. Добробут і загальна якість життя населення є багатогранною системою, яка охоплює соціально-економічний статус конкретної території. Ця система відіграє вирішальну роль у сприянні всебічному розвитку індивідів, спираючись на такі фактори, як доступ до якісної освіти, охорони здоров'я та культурних можливостей, а також наявність комфортних і безпечних умов життя, справедливих умов працевлаштування та заробітної плати, а також постійне підвищення особистого добробуту, суспільного добробуту та соціальної стабільності.

Існуючі підходи до аналізу соціального розвитку та якості життя в країні мають певні проблеми. Ці методи не мають чітких цілей і стандартів, є надто складними з численними індикаторами та не враховують територіальні варіації цих індикаторів та їх відповідного рейтингу. Крім того, ці методи надають лише загальний огляд і конкретні критерії загального рівня життя всього населення, не розрізняючи міські та сільські райони в Україні чи різні регіони країни.

Соціальна інфраструктура служить основою для виробництва та використання соціально-економічних послуг, підтримки добробуту та засобів до існування населення при підтримці задовільного рівня життя в країні.

Створення ефективної соціальної інфраструктури потребує державного регулювання, яке охоплює удосконалення законодавчої бази, фінансову та інформаційну підтримку, встановлення стандартів якості, пов'язаних з природою, працею та витратами, які сприяють доступності об'єктів сільської соціальної інфраструктури.

Досягнення бажаного результату щодо якості життя не може бути за допомогою окремих, ізольованих процесів для кожного сприяючого засобу. Натомість саме спільна дія цих засобів, що діють разом, діючи на державному рівні, гарантує бажаний рівень якості життя для сільських громад. Це, у свою чергу, сприяє соціально-економічному розвитку сільської місцевості.

Список літератури

1. Андрусишин Н.І. (2022). Соціальна вразливість населення: дефініції, підходи до розуміння та оцінювання. *Економіка та суспільство*. № 37. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-42>
2. Біль М. (2023). Проблеми розвитку соціальної інфраструктури як детермінанти соціальної вразливості населення карпатського регіону України. *Економіка та суспільство*. № 52. Retrieved from <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-2>
3. Гукалова І.В. (2009). *Якість життя населення України: суспільно-географічна концептуалізація*. Київ : Друкарня МВС України. 347 с.
4. Клуб А.І. (2013). Державне регулювання соціально-економічного розвитку сільських територій в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. № 3. Retrieved from <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=589>
5. Павлов О.І. (2009). *Сільські території України: функціонально-управлінська модель* : монографія. Одеса : Астро-принт. 344 с.
6. Палійчук Є.С. (2014). *Соціальна інфраструктура села: організаційно-економічні передумови і механізми регулювання* : монографія. Держ. ВНЗ "Ужгород. нац. ун-т". Ужгород: АУТДОР-ШАРК, 169 с.
7. Серьогіна-Берестовська О. (2019). Вплив держави на розвиток соціальної інфраструктури в малих містах. *Публічне урядування*. № 1 (16). С. 195-205.
8. Третяк В.П. (2014). *Управління розвитком соціальної інфраструктури України в умовах глобалізації* : монографія. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна. 317 с.
9. *Якість життя населення регіону: аналіз, прогнозування, соціальна політика* : монографія (2012). Під редакцією Никифоренка В.Г. Одеса : Атлант. 316 с.
10. *Якість життя населення України та перші наслідки війни*. (2023). Черенко Л.М., Полякова С.В., Шишкін В.С., Реут А.Г., Крикун О.І., Когатько Ю.Л., Заяць В.С., Клименко Ю.А.; Електронне видання. Київ : Нац. акад. наук. Укр., Ін-т демогр. та соц. дослідж. ім. М.В. Птухи. Retrieved from https://idss.org.ua/arhiv.MonoGRAfija_yakist.pdf

References (transliterated)

1. Andrusyshyn N.I. (2022). Sotsialna vrazlyvist naseleennia: defynitsii, pidkhody do rozuminnia ta otsiniuvannia. *Ekonomika ta suspilstvo*. № 37. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-42>
2. Bil M. (2023). Problemy rozvytku sotsialnoi infrastruktury yak determinanty sotsialnoi vrazlyvosti naseleennia karpatskoho rehionu Ukrainy. *Ekonomika ta suspilstvo*. № 52. Retrieved from: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-2>
3. Hukalova I.V. (2009). *Yakist zhyttia naseleennia Ukrainy: cuspilno-heografichna kontseptualizatsiia*. Kyiv : Drukarnia MVS Ukrainy. 347 s.
4. Klub A. I. (2013). Derzhavne rehuliuвання sotsialno-ekonomichnoho rozvytku silskykh terytorii v Ukraini. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*. № 3. Retrieved from: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=589>
5. Pavlov O.I. (2009). *Silski terytorii Ukrainy: funktsionalno-upravlinska model* : monohrafiia. Odesa : Astro-prynt. 344 s.
6. Paliichuk Ye.S. (2014). *Sotsialna infrastruktura sela: orhanizatsiino-ekonomichni peredumovy i mekhanizmy rehuliuвання* : monohrafiia. Derzh. VNZ "Uzhhorod. nats. un-t". Uzhhorod: AUTDOR-ShARK. 169 s.
7. Serohina-Berestovska, O. (2019). Vplyv derzhavy na rozvytok sotsialnoi infrastruktury v malykh mistakh. *Publichne uriaduvannia*. № 1 (16). S. 195-205.
8. Tretiak V.P. (2014). *Upravlinnia rozvytkom sotsialnoi infrastruktury Ukrainy v umovakh hlobalizatsii* : monohrafiia. Kharkiv : KhNU imeni V.N. Karazina. 317 s.
9. *Yakist zhyttia naseleennia rehionu: analiz, prohnzuvannia, sotsialna polityka* : monohrafiia. (2012). Pid redaktsiieiu Nykyforenka V.H. Odesa : Atlant. 316 s.
10. *Iakist zhyttia naseleennia Ukrainy ta pershi naslidky viiny*. (2023). Cherenko L.M., Poliakova S.V., Shyshkin V.S., Reut A.H., Krykun O.I., Kohatko Yu.L., Zaiats V.S., Klymenko Yu.A.; Elektronne vydannia. Kyiv : Nats. akad. nauk. Ukr., In-t demohr.ta sots. doslidzh. im. M.V. Ptukhy. Retrieved from https://idss.org.ua/arhiv.MonoGRAfija_yakist.pdf

Надійшла (received) 08.12.2023

Відомості про авторів / About the Authors

Статівка Наталія Валеріївна (Stativka Nataliia) – Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, доктор наук з державного управління, професор, завідувач кафедри управління персоналом та підприємництва Навчально-наукового інституту «Інститут державного управління»; Харків, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0622-2600>;

Бойко Жанна Олексіївна (Boiko Zanna) – Східний апеляційний господарський суд, заступник керівника апарату, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, аспірант кафедри управління персоналом та підприємництва Навчально-наукового інституту «Інститут державного управління»; Харків, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9424-6655>